PARTICIPAREA MILITARILOR LA VIAȚA CULTURALĂ ȘI ȘTIINȚIFICĂ A ROMÂNIEI, ÎN PERIOADA 1878 – 1914

MILITARY PARTICIPATION IN THE CULTURAL AND SCIENTIFIC LIFE OF ROMANIA BETWEEN 1878 AND 1914

Colonel (rtr.) prof. univ. dr. Benoni ANDRONIC [*]
(Academy of Romanian Scientists, 3 Ilfov, 050044, Bucharest, Romania, email: secretariat@aosr.ro)
Colonel (rtr.) prof. univ. dr. Viorel ORDEANU [**]

Rezumat: *Autorii articolului, studiind documentele aflate în arhivele româneşti, operele unor scriitori români şi documente redactate de unii autori români, aduc informații privitoare la activitatea cadrelor militare (ofițeri de toate gradele), în perioada 1878-1914, referitoare la contribuția acestora privind dezvoltarea, prin originalitatea operelor lor, a activității științifice și culturale a României.*

Sunt arătate instituțiile științifice și culturale din care au făcut parte ca membri și contribuția lor incontestabilă, care le-a permis să facă parte din aceste instituții.

Cuvinte cheie*: instituții științifice și culturale ale României, militari de toate gradele, contribuții științifice și culturale.*

Abstract*: The authors of the article, studying documents found in Romanian archives, the works of Romanian writers, and documents written by some Romanian authors, provide information on the activity of military cadres (officers of all ranks) in the period 1878-1914, concerning their contribution to the development, through the originality of their works, of Romania's scientific and cultural activity.*

They are shown the scientific and cultural institutions of which they were members and their undoubted contribution, which allowed them to be part of these institutions.

Keywords*: Romanian scientific and cultural institutions, officers of all ranks, scientific and cultural contributions.*

[*] Profesor consultant la Universitatea Naţională de Apărare ,,Carol I", membru corespondent al Academiei Oamenilor de Ştiinţă din România, email: benoneandronic@yahoo.com.

[**] Cercetător ştiinţific gr.1, în Centrul de Cercetări Ştiinţifice Medico-Militare, Doctor în medicină, Profesor la Universitatea Titu Maiorescu, Bucureşti, email: ordeanu_viorel@yahoo.com.

Introducere

În condiţiile noi, generate de dobândirea independenţei depline de stat, ştiinţa şi cultura au cunoscut o înflorire remarcabilă, spiritul creator al poporului român afirmându-se cu putere în ţara liberă, în provinciile aflate sub ocupaţie străină, precum şi la scară europeană şi mondială.

Perioada de după 1878, a fost epoca afirmării şcolii româneşti de matematică, de chimie, de medicină, de istorie, de geografie, a unei mature şi viguroase literaturi naţionale, a şcolii istorice româneşti cu caracter modern, întăririi unor cuceriri ştiinţifice realizate de români în patrimoniul descoperirilor fundamentale ale omenirii.

1. Militari ale Armatei Române membri ai Academiei Române

În anii 1878 - 1914, numeroşi militari s-au remarcat prin aportul de prestigiu la propăşirea ştiinţei şi culturii naţionale[1]. Unii dintre ei au făcut parte din societăţi ştiinţifice şi culturale sau au activat în învăţământul superior civil, au elaborat şi publicat lucrări valoroase, în diverse domenii ale ştiinţelor, ori s-au afirmat pe tărâmul literaturii şi artelor.

Cel mai înalt for ştiinţific şi cultural a ţării, Societatea Academică Română, fondată în 1866, şi devenită, din 1879, *Academia Română*, a numărat între membrii ei de onoare, activi sau corespondenţi, ori a invitat pentru susţinerea de comunicări, în plen sau în secţiunile sale şi cadre ale armatei, activi sau în rezervă.

Amintim aici că în perioada respectivă, toţi absolvenţii români de învăţământ superior, din ţară şi din străinătate, trebuiau să participe în ţară la pregătirea militară cu termen redus, pentru a fi ofiţeri în rezervă ai Armatei Române. Ca un exemplu, Ioan Cantacuzino, după ce a absolvit Facultatea de litere si filozofie, în 1885, la Paris, a fost încorporat la un regiment din Bucureşti ca „soldat bacalaureat" apoi caporal, sergent şi în 1886, a fost avansat Locotenent în rezervă în arma infanterie, prin Decret Regal, iar după ce a absolvit Facultatea de Medicină, la Paris, în 1894, a fost trecut la Serviciul Sanitar, ca „doctor de batalion" în rezerva Corpului 4 Armată[2].

Cel mai celebru este ofiţerul-medic dr. Carol Davila, născut în Italia, devenit locotenent-medic şi farmacist în Franţa, adus în 1853, în Ţara Românească pentru reorganizarea Serviciului sanitar militar. A reorganizat Serviciul sanitar militar şi cel civil din ambele Principate române, apoi din România, a fundat învăţământul medical, farmaceutic şi veterinar militar la nivel mediu si superior, precum şi prima Facultate de Medicină din

[1] Floria Gherghe, Mihai Popescu, conf. univ. dr. Ion Rotaru (coordonator), *Prezenţe militare în ştiinţa şi cultura românească, Mic dicţionar*, Bucureşti, 1982, p. 201.

[2] Viorel Ordeanu, „Professor Ioan Cantacuzino – an exceptional military career" Romanian Archives of microbiology and immunology, vol 79, iss 4, pp 295 - 301, 2020.

România, a condus personal serviciul sanitar al Armatei Române în Războiul de Independență, a fost profesor universitar și Membru al Academiei Române.

În perioada 1878-1914, membri ai Academiei Române, alături de generalii George Adrian, membru de onoare, din anul 1875, și Ștefan Fălcoianu, membru activ din 1876, s-au aflat generalii Constantin Barozzi, Gr. Crăiniceanu, C. I. Brătianu, C. N. Hârjeu și Zaharia Petrescu, precum colonelul Th. Șerbănescu[3]. În ședința plenară, din 8 aprilie 1905, era primit În Academie, la propunerea lui Petru Poni, Spiru Haret, Anghel Saligny, Nicolae Teclu, dr. Ștefan C. Hepites, dr. Victor Babeș etc., ca membri de onoare în domeniile geografiei, geodeziei, și cartografiei.

Academicianul Ștefan C. Hepites, fost ofițer și veteran al Războiului de Independență, susținându-i alegerea spunea *„Prin moderația sa generalul de divizie Constantin Barozzi este poate omul cel mai puțin cunoscut din acei care să merite o reală stimă pentru cunoștințele sate tehnice și pentru ideile sale scânteietoare*[4].

Între membrii activi al Academiei aveau să fie primiți, la 18 mai 1911, în secția istorică și generalul de divizie Grigore Crăiniceanu, personalitate marcantă a vieții publice și științifice din România, ca membru corespondent din 1909. Discursul său de recepție, *„Despre istoria armatei române”*, ilustrează convingător concepția sa asupra rolului armatei în societate, ca și pe tărâmul creației științifice[5].

Primul ofițer membru corespondent al Academiei, ales în secția științifică, la 18 martie 1885, a fost colonelul, apoi generalul medic Zaharia Petrescu. La 12 aprilie, același an, în urma propunerii lui Iosif Vulcan, colonelul Teodor Șerbănescu, devenea primul ofițer membru corespondent al secției literare.

Cinci ani mai târziu, la 10 aprilie 1899, generalul de brigadă Constantin I. Brătianu, director al Institutului Geografic al Armatei, subșef al Marelui Stat Major, era ales, pentru remarcabile merite științifice, îndeosebi la întocmirea hărții României, membru corespondent al secției științifice.

Generalul de brigadă Constantin N. Hârjeu, om de știință și excelent practician, a fost primul membru corespondent în înaltul for academic, la 27 mai 1909, în secția istorică[6].

---

[3] Colonel Dumitru Matei, „Ofițerii și generalii membri ai Academiei Române”, în Anale și societatea românească, pp. 367 -383.

[4] Analele Academiei Române (AAR), seria II, tom XXVII, 1904 -1905, p. 221.

[5] Scarlet Panaitescu, *Generalul Gr. Crăiniceanu, Activitatea sa literară în științe de fortificațiune*, București, 1911, p. 34.

[6] Maior Vasiliu Dumitru T., *Spicuiri și reflexiuni asupra operei scrise a generalului C. N. Hârjeu*, București, 1929, p. 104.

În ştiinţele plenare ale Academiei sau în cele pe secţii, alături de membrii acesteia sau alţi participanţi, multe cadre militare, cu activitate în diverse domenii ale ştiinţei, au prezentat comunicări şi studii de înaltă ţinută, publicate în *Analele Academiei Române*.

Îndeosebi cercetările istorice au constituit obiectul exprimărilor publice în forumul ştiinţific naţional ale unor distinşi istorici şi teoreticieni militari, precum generalii Şt. Fălcoianu, Gr. Crăiniceanu, P. Vasiliu - Năsturel, C. I. Brătianu, care au abordat, cu precădere, momente semnificative din lupta poporului român pentru libertate, unitate şi independenţă. O interesantă comunicare a susţinut generalul de brigadă Petre Vasiliu Năsturel, specialist în heraldică, privitoare la luptele de la Ogretin şi Teişani, din zilele de 13 ş14 septembrie 1602[7].

Generalul de divizie Ştefan Fălcoianu, fost şef al Statului Major al Armatei române de operaţii în Războiul de Independenţă, a prezentat, în secţia istorică, lucrarea sa *Istoria războiului din 1877-1878, româno-ruso-turc*, bazat pe informaţii inedite.

Dintre comunicările generalului Constantin I. Brătianu, cele privind *Însemnătatea istoriei naţionale chartei ţării pentru apărarea naţională* şi *Însemnătatea istoriei naţionale din punct de vedere militar,* au impresionat prin claritate şi argumentaţie[8].

Atent observator al evoluţiei evenimentelor militare internaţionale şi evaluând posibilele implicaţii asupra organismului ostăşesc naţional, generalul Grigore Crăiniceanu a susţinut pe această temă mai multe comunicări la secţia ştiinţifică a Academiei. În anul 1912, în comunicarea *Organizarea rezervelor armatei*, Grigore Crăiniceanu evidenţia cu îndreptăţit temei *„Astăzi nu se mai face războiul cu o armată, iar restul populaţiei să petreacă. Astăzi, întreaga naţiune se ridică gata pentru orice sacrificiu*[9]*”.* Adept al concepţiei despre *naţiunea înarmată* şi *războiul popular*, (cu rădăcini istorice la poporul român), în care alături de armată urma să ia parte activă şi populaţia civilă, el cerea reînfiinţarea unităţilor teritoriale (combatant al războiului pentru independentă, el prezintă, din experienţa sa, eficienţa regimentelor de dorobanţi), menite să contribuie la întărirea forţei combative a oştirii şi formarea, în acelaşi scop, a unor divizii de rezervă, cuprinzând proporţional elemente ale armelor de bază: infanterie, cavalerie şi artilerie.

[7] AAR, seria II, tom XXXII, 1909-1910, Memoriile secţiunii istorice, Bucureşti, 1910, p. 42.

[8] AAR, tom XXIV, 1901-1902, Memoriile secţiunii ştiinţifice, Bucureşti, 1902, în tomul XXVI, 1904-1905, Memoriile secţiei ştiinţifice, Bucureşti, 1905, p. 54.

[9] AAR, seria a II-a, tom XXXV, 1912 -1913, Memoriile secţiunii ştiinţifice, Bucureşti, 1912-p. 32.

Înaltul for ştiinţific naţional avea să recunoască, de asemenea, valoarea lucrărilor elaborate de cadre militare prin acordarea de premii academice unora dintre acestea. Astfel, în anul 1883, generalul Gr. Crăiniceanu, pentru volumul *Curs de fortificaţii pasagere*, a primit premiul *Herescu Năsturel*; în 1886, colonelului medic dr. Zaharia Petrescu, pentru *Elemente de terapeutică şi materie medicală*, i se decerne premiul *Gherghe Lazăr*; la propunerea academicianului Şt. Fălcoianu, colonelului Th. Văcărescu, pentru volumul *Luptele românilor în resbelul din 1877-1878*, lucrare deosebit de apreciată de Duiliu Zamfirescu, care o foloseşte în documentarea romanului *În război*, i se acordă premiul *Ion Heliade - Rădulescu*; pentru volumul *Igiena ţăranului român*, locotenent-colonelul medic dr. Gheorghe Crăiniceanu, primea în 1901, premiul *Gheorghe Lazăr*; locotenentul Eugeniu P. Botez (Jean Bart), pentru *Jurnal de bord. Schiţe marine şi militare,* primea, în 1903, împreună cu poetul Şt. O. Iosif, la propunerea academicianului Ioan Bianu, premiul *Adamechi*; generalul de brigadă Constantin Găvănescu, autorul volumului *Epopea română. Războiul nostru pentru întregirea neamului*, apărut în 1918, avea să i se atribuie premiul *Herescu Năsturel*.

Nicolae Iorga, în propunerea de premiere, aprecia astfel atitudinea autorului, *,,Cu un sănătos spirit critic, care nu exclude căldura, ci o face statornică şi sigură, cu convingerea unei conştiinţe clare, generalul Găvănescu, ne dă cea dintâi carte despre războiul cel mai mare pe care l-a purtat neamul nostru, cel mai mare scop şi cu cele mai mari sacrificii, o mărturisire de credinţă*[10].

2. Participarea unor cadre militare ale armatei şi aportul lor în cadrul unor societăţi culturale şi ştiinţifice ale ţării

Societatea Junimea număra între membrii ei şi cadre militare participante active la şedinţele şi manifestările acesteia prin prezentarea de comunicări sau diverse producţii literare. Colonelul Nicolae Scheletti, poet şi traducător, membru fondator al *Junimii* (1864), avea să i se alăture şi alţi militari: Ghe. Bengescu-Dabija, dramaturg şi traducător; Th. Şerbănescu, poet; Th. C. Văcărescu, memorialist[11].

Generalul de brigadă Mihai Cristodulo Cerchez, fost comandant al Diviziei de rezervă şi apoi al Diviziei 2 Infanterie în timpul Războiului de Independenţă, avea să prezinte, în 1879, membrilor *Junimea*, o amplă şi documentată relatare a trupelor de la Plevna şi a capitulării armatei otomane

[10] AAR, tom XXXIX, 1916 -1919, Partea administrativă şi dezbaterile, Bucureşti, 1921, p. 427.
[11] Idem.

comandate de Osman Paşa, la care a participat nemijlocit[12], după ce în prealabil prezentase două comunicări în paginile *Convorbirilor literare*[13].

Activitatea unor militari în Academia Română sau în *Junimea*, nu era un fenomen incidental, ci unul înscris în tradiţia inaugurată de generaţii şi venea să afirme, încă odată, participarea şi rolul armatei în viaţa ştiinţifică a societăţii româneşti.

În afara preocupărilor ştiinţifice şi culturale ale unor ofiţeri, pe plan naţional, şi local, în diferite asociaţii culturale, precum *Ateneul Român* **(**unde generalii Ioan Emanoil Florescu, şi Th. C. Văcărescu erau membri fondatori, alături de Constantin Esarcu, V. A. Urechia, Al. Lahovari), *Liga culturală, Cercul amicilor literaturii şi artei române* (Ghe. Bengescu Dabija), *Academia Bârlădeanu* (Tudor Pamfilie), şi-au adus contribuţia la elaborarea a două mari lucrări de interes naţional, *Marele Dicţionar Geografic* şi *Enciclopedia Română.*

Elaborat din iniţiativa *Societăţii Române de Geografie*, *Marele Dicţionar al României*, a fost scris cu participarea generalului C. I. Brăteanu, care împreună cu cei doi membri ai comisiei de redactare Gh. I. Lahovari şi Gr. Tocilescu, a efectuat o laborioasă activitate de prelucrare, unificare şi completare a dicţionarelor geografice judeţene tipărite în anii 1887-1897[14].

Colaborarea unor ofiţeri din Armata Română la *Enciclopedia Română*, redactată de dr. Corneliu Daicoviciu şi publicată în trei volume, la Sibiu, între anii 1898 şi 1904, sub auspiciile societăţii ASTRA, constituie un fapt cu o deosebită semnificaţie. Prezentă în rândul celor 172 de autori ai enciclopediei, apărută în Transilvania, aflată sub asuprirea dualismului austro-ungar, a unsprezece ofiţeri din armata României, sublinia nu numai semnificaţia valorii pregătirii cadrelor militare române, dar exprimă şi sprijinul pe care îl aduceau şi, sub această formă, împlinirii idealului secular desăvârşirea unităţii naţional-statale a tuturor românilor, *Enciclopediei Române*, fiind de fapt un mijloc de manifestare a acestei năzuinţe.

Articole-titlu cu semnificaţie militară au elaborat: colonelul I. D. Aronovici, comandantul Şcolii speciale de artilerie şi geniu la Bucureşti; colonelul Gheorghe Ionescu, comandantul Regimentului 1 geniu şi apoi şef al *Institutului Geografic al Armatei*; maiorul Ioan Gărdescu, căpitanii Silviu Herbay şi S. Blasiu, sublocotenentul Gheorghe Nădejde pentru armata de uscat; locotenentul Victor I. Vlad; maiorul Constantin Bălescu, devenit comandant secund al crucişătorului *Elisabeta* şi apoi comandant al Şcolii militare de marină; maiorul Paul Rădulescu, căpitan al portului Turnu-Severin; maiorul Constantin Perieţeanu, din Direcţia marină a Ministerului

[12] Alexandru Zub, *Junimea, Implicaţii Istoriografice, 1864 -1885*, Iaşi, 1976, p. 134.
[13] Convorbiri literare, an XXI, nr. 10, din 1 ianuarie 1877, pp. 818-825.
[14] Mircea Seche, *Schiţă de istorie a lexicografiei române*, vol. II, Bucureşti, 1969, p. 75.

de Război, pentru marină. Pentru probleme de medicină *Enciclopedia Română* a beneficiat de colaborarea căpitanului medic Gheorghe Crăiniceanu[15]. Acești ofițeri au avut astfel o contribuție importantă la apariția lucrării menite a spori prestigiul culturii naționale și a sublinia unitatea sa indestructibilă.

Au fost multe cadre militare care s-au dedicat cu pasiune, talent și energie activității din diferite domenii ale științelor, tehnicii și artelor, au elaborat și publicat lucrări apărute, fie în volume, fie în reviste de specialitate.

Școala românească de matematică a numărat printre reprezentanți ei de frunte și militari de profesie; generalul de brigadă Ștefan Burileanu, inginer diplomat al Școlii politehnice din Paris și doctor în Științe matematice (Sorbona 1902), autor, între altele, a lucrării *Teoria generală a calculului probabilităților* (1910)[16]; generalul de brigadă Scarlat Panaitescu, licențiat în matematică la Sorbona, membru fondator și colaborator la *Gazeta matematică* (1895).

Cercetările astronomice românești au beneficiat de aportul remarcabil al Locotenentului-colonel Constantin Căpităneanu, întemeietor al observatoarelor astronomice de la Iași (1875) și București (1877), și care în anul 1889, va determina foarte precis, pe principii moderne, diferența de longitudine dintre Iași și Cernăuți, punând astfel bazele astronomiei de observație în România[17]. O lucrare interesantă de popularizare a cunoștințelor de astronomie a publicat generalul Scarlat Panaitescu, intitulată *Astronomia populară*, în 1912.

În chimie o contribuție notabilă au adus cercetările și lucrările locotenent-colonelului farmacist dr. Constantin Dumitrescu Parepa, profesor la Institutul Medico-Militar, asupra proprietăților și întrebuințării cauciucului, el fiind autor împreună cu inginerul Ioan Anghirovici, al unui nou explozibil (Parepa - Anghirovici). Colonelul farmacist dr. Constantin Merișanu (fost Sef al Farmaciei armatei în Războaiele balcanice si în Primul Război Mondial) a fost preocupat de chimia alimentară și cea industrială.

Între autorii de lucrări consacrate geologiei s-a remarcat generalul de brigadă Alexandru Budiștenu, care a publicat *Petrolul în România. Țările cu petrol, Originea petrolului. Zăcămintele petrolului. Forajul puțurilor. Proprietățile chimice și fizice* (1894). *Chestiunea prețurilor arteziene în România* (1896) și *Tot despre apa Bucureștilor și puțurile arteziene* (1901).

[15] Paul Abrudan, Contribuții militare la Enciclopedia Română, din 1898-1904, în SMMIM, nr. 4-5, 1971-1972, p.143.
[16] Ștefan Burileanu, *Expunere de titluri și lucrări științifice*, București,1933, p. 121.
[17] M. Ștefan, Edmond Nicolau, *Scurtă istorie a creației, cercetării științifice și tehnice românești*, București, 1989, p. 83.

Știința geografiei și domeniile practice de aplicare a cesteia, geodezia, topografia, cartografia, au fost ilustrate de numele unor militari, precum Constantin Căpităneanu, Constantin I. Brătianu, Constantin I. Barozzi, cu o activitate deosebită, care au realizat întâia hartă a României, cunoscută sub numele de *harta celor trei Constantini*[18], dar și S. C. Panaitescu și alții.

Știința medicală a fost slujită cu devoțiune de cadre active ale armatei, mulți medici militari afirmându-se ca practicieni de notorietate și deschizători de drumuri în sfera cercetărilor fundamentale. Generalii medici dr. Ilie Antoniu, dr. Mihail Călinescu, dr. Atanase Demosthene, dr. Constantin Dumitrescu-Severeanu, dr. Constantin Papilian, dr. Zaharia Petrescu, dr. Iacob Vercescu, dr. Nicolae Vicol, dr. Nicolae Popescu Zorileanu, colonelul dr. Mihai Butoianu, locotenent – colonelul dr. Gheorghe Crăiniceanu, maiorul dr. Victor Anastasiu, figurează la loc de cinste în istoria medicinei românești. Astfel, medicul și aviatorul militar (devenit ulterior general și fondatorul Centrului de Medicină Aeronautică, actualul INMAS) dr. Victor Anastasiu a publicat primul studiu de medicină aeronautică din țara noastră.

Cpt. Gheorghe Crăiniceanu a fost atras și de problemele istoriei și a medicinei , precum și de bibliografie medicală, redactând: *Bibliografia medicală* (1895), prima încercare în acest domeniu și *Literatura medicală românească (1907)*. Nicolae Iorga l-a caracterizat pe autorul lor drept *primul istoriograf al medicinei românești*.

Printre medicii militari din această perioadă, se numără și generalul medic dr. Zaharia Petrescu, căruia i se datorează elaborarea unei lucrări ample, în patru volume, *Elemente de terapeutică și materie medicală* (1884). Preocupat de chimioterapie el este considerat inițiatorul, în România, al *Disciplinei de medicină experimentală și patologie generală*. În 1901, Facultatea de Medicină din București înființează Catedra de Medicină experimentală și aduce ca profesor pe dr. Ioan Cantacuzino de la Institutul Pasteur din Paris. Acesta va conduce ulterior Serviciul Sanitar militar și civil, inclusiv în Războiul Balcanic și în Primul Război Mondial, va lupta cu succes contra marilor epidemii ale epocii și va înființa (în subordinea Ministerului Afacerilor Interne, condus de dr. Constantin Argetoianu) și va conduce Institutul care îi poartă numele, fiind mai târziu avansat general-medic și primit în Academia Română.

[18] Constantin Căpităneanu, Enciclopedia României - prima hartă a României,; Scurt istoric al Agenției de Informații Geospațiale a Apărării „General de Divizie Constantin Barozzi”; „Harta celor trei Constantini”, disponibil la https.//enciclopedia româniniei.ro/wiki/-Constantin_C%C4%83pit%C4%83neanu, accesat la 10.06. 2025.

Generalul dr. Nicolae Victor s-a evidenţiat prin cercetări de balneologie şi climatologie, fiind ales preşedinte al *Societăţii de hidrologie, şi climatologie* şi al *Asociaţiei generale a medicilor din România*. Generalul medic dr. Nicolae Popescu-Zorileanu s-a consacrat, îndeosebi, cercetărilor practicii în domeniul balneologiei şi a publicat lucrări ştiinţifice de popularizare a valenţelor terapeutice ale minerale din ţara noastră: *Apele minerale de la Olăneşti* (1883), *Sferele fiziologice ale apelor minerale de la Olăneşti* (1900). În cercetările farmaceutice se detaşează cele ale maiorului farmacist dr. Constantin Stabil şi ale colonelului farmacist dr. Merişanu, acesta din urmă a elaborat lucrările *Otrăvuri şi antidoturi* (1900), *Cercetări experimentale asupra purităţii sulfatului de chinină în comerţ* (1900), *Analiza iodurilor de potasiu* (1901).

Un domeniu al medicinei aplicate şi preventive, în care s-au afirmat medicii militari, îl constituie igiena, aflată în ţara noastră, la începuturi. De remarcat cercetările generalilor medici dr. Zaharia Petrescu, dr. Mihai Călinescu şi dr. Ion Vercescu, ale colonelului medic dr. Grigore Petrescu şi alţii. De un interes aparte s-au bucurat lucrările publicate de Gheorghe Crăiniceanu *Luminatul oraşelor şi satelor noastre* (1896) şi *Igiena ţăranului român* (1900).

Mulţi medici militari au contribuit la înfiinţarea şi funcţionarea Institutului Medico-Militar din Bucureşti, instituţie centenară (prima instituţie de învăţamânt militar din România recunoscuta ca învăţământ superior) care a format generaţii de medici militari, dentişti, farmacişti, veterinari etc. care au asigurat sanitar Armata Română, la pace şi la campanie, mulţi dintre ei căzând la datorie în lupta cu inamicul sau cu epidemiile, de la elevi-militari până la generali-medici. Amintim ca Serviciul sanitar român a avut cele mai mari pierderi procentuale în timp de război. Mulţi medici militari au fost şi cadre didactice în învăţământul superior, autori de literatură ştiinţifică medicală, membri ai unor societăţi ştiinţifice şi profesionale medicale, unii chiar membri ai Academiei Române.

3. Militari care s-au remarcat în arta şi literatura română

Istoria literaturii române consemnează în această perioadă şi câteva nume de ofiţeri, care au contribuit, pe măsura talentului lor, la elaborarea şi publicarea unor lucrări valoroase.

Ion Achimescu, ofiţer de intendenţă, ajuns la gradul de colonel, după ce a debutat cu poezii în *Viaţa* lui Al. Vlahuţă şi a colaborat la *Liga literară* a lui Al Macedonski, s-a dedicat traducerilor din literatura franceză şi engleză. În 1899, a publicat volumul *Spicuiri*, care includea traduceri din scriitori englezi şi francezi, prezentând cititorilor români pe John Ruskin, T. G. Smollet, E. A. Pol şi H. W. Longflow, puţin cunoscuţi la noi.

Căpitanul Victor Bilciurescu, poet și publicist, a debutat cu versuri în 1885, la *Revista literară*, fiind apreciat de B. P. Hașdeu și Al. Macedonski.

Locotenentul de marină Eugeniu P. Botez, fiul generalului Panait Botez, luptător în Războiul pentru Independență, s-a remarcat sub pseudonimul *Jean Bart*, încă de la primul volum, *Jurnal de bord*, *Schițe marine și militare* (1901), ca o personalitate literară, care avea să se impună drept cel mai remarcabil observator și interpret al lumii porturilor și marinarilor.

Pe tărâmul publicistic el a desfășurat o intensă activitate colaborând la *Adevărul*, *Pagini literare*, *Noua revistă română*, iar în1901, fondând și o publicație, *Revista maritimă*[19].

Între dramaturgii afirmați la *Junimea* și cu priză la public se numără generalul de brigadă Gheorghe Bengescu Dabija[20], care a realizat o operă dramatică, relativ bogată, din care unele piese au rămas doar în paginile *Conversații literare*, iar altele au văzut și lumina rampei: *Pygmalion* (1886), *Amilcar Barca, generalisim al Cartaginei* (1894), adaptare scenică după romanul lui Gustav Flaubert, *Salomeea*, *Silviana Doamna* (1897), *Crimă sau virtute* (1901), *Mustrare cu cuget* (1913).

În anul 1878, apărea o interesantă lucrare *Tichetul de literatură* cuprinzând: *Stilul, Retorica, Poetica, Istoria literaturii române și modelele de literatură română*, semnată de căpitanul Alexandru G. Drăghicescu. Această carte considerată drept o lucrare tipică pentru condiția retorică la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX și pentru înțelegerea conceptului de literatură și nivelului discuțiilor teoretice asupra câtorva categorii ale teoriei literare[21].

Numele locotenent-colonelului Tudor Pamfile este strâns asociat de etnografie și folcloristica română. Acest pasionat culegător de producții literare cu caracter popular i se datorează volumele: *Sărbătorile de iarnă la români* (1910), *Industria casnică la români*, *Trecutul și starea de astăzi*, *Contrispecțiuni de artă și tehnică populară* (1910). Tudor Pamfile s-a ilustrat și ca organizator al *Academiei Bîrlădene* și ca editor al resurselor *Miron Costin și Ion Creangă*[22].

Istoria muzicii consemnează, în domeniile componistic, dirijoral și al muzeologiei, ca și cel organizatoric, numele și contribuția remarcabilă a unor ofițeri, precum Iosif Ivanovici, George Fotino și Mihail Mărgăritescu.

---

[18] George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ediția a II-a, revizuită și adăugată, București, 1982, pp. 674-676).

[19] George Călinescu, „Material documentar", în Studii și cercetări de istorie literară și folclor, VII, 1959, nr. 1-2.

[20] Aurel Sasu, *Retorica literară românească*, București, 1976, p. 173.

[21] Iordan Datcu, *Dicționarul folcloriștilor: folclor literar românesc*, București, Editura Științifică și Encoclopedică, 1979, p. 175.

Maiorul Iosif Ivanovici este creatorul celebrului vals *Valurile Dunării* (1880), care i-a adus consacrarea în țară și peste hotare.

Căpitanul George Fotino, dirijor și autor de muzică de teatru și operetă, se remarcă prin partiturile *Cinel, Cinel* și *Nuntă Țărănească*, pe libretele lui Vasile Alexandri și compunea muzică simfonică *Rapsodie rămână, opus 35* (1912) sau muzică de fanfară: *Uvertura națională* (1891), *Dansuri naționale* (1893), *Marș triumfal* (1906).

Și nu numai ofițerii au contribuit la literatura română, amintim aici doar în treacăt de poetul George Topârceanu, care a participat la campania din Bulgaria în 2013, ca sergent de artilerie, și care a scris un volum de amintiri și povestiri din Războiul Balcanic și prizonierat.

Spre sfârșitul sec. XIX unii militari, nemulțumiți de viața cazonă, părăsesc armata și devin scriitori, critici față de anumite aspecte; printre ei se va afla și Anton Bacalbașa. Se spune că, Ziaristul şi prozatorul Anton Bacalbaşa a fost invitat într-o seară la o petrecere. Printre ceilalţi invitaţi se afla şi un general în retragere. Acesta tocmai citise volumul de schiţe satirice în care scriitorul demasca tarele vieţii cazone (cpt. Moş Teacă, şi altele). Fără să ştie că scriitorul se afla chiar în faţa sa, generalul indignat ameninţa că îl va chema pe autor în faţa justiţei pentru injurii aduse corpului ofiţeresc, la care Bacalbaşa a intervenit: *„Lăsaţi-l, domnule general. Cine ştie ce amărât o fi şi scriitorul ăsta. Nu vedeţi? Până şi numele îl are ca vai de capul lui: ba cal, ba şa!*”[23].

Concluzii

O contribuție importantă la identitatea și cultura românească, din perioada 1878 - 1914 au avut și militarii Armatei Române, în special ofițerii, prin participarea lor la viața științifică și culturală a societății românești.

Majoritatea ofițerilor, după studii făcute în Occident, care le-au permis să dobândească o ținută intelectuală, și care, odată cu întoarcerea lor în țară, au făcut posibilă, prin operele lor științifice și literare incontestabile, accederea ca membri la societățile științifice și culturale ale țării făcând astfel alinierea culturii române la cea occidentală.

Prin operele lor, militari de toate gradele, în principal ofițerii, arătați în cuprinsul articolului, au adus o contribuție importantă în domeniul patrimoniului științific și identității culturale românești și universale, la creșterea prestigiului culturii noastre naționale și la sublinierea unității sale indestructibile.

[23] Publicat de Lucian Velea, în *Anecdote, Umor, Apărare cu autoironie*, Blog. Citatpedia.ro, disponibil la https://blog.citatepedia.ro/aparare-cu-autoironie.htm#comments, accesat la 11.06. 2025.

Dintotdeauna, Armata Română, ca parte a poporului român şi braţ înarmat al acestuia, a fost în simbioză cu naţiunea şi s-a implicat, în limita posibilităţilor, în domenii ale vieţii sociale, culturale şi ştiinţifice, contribuind la progresul României.

BIBLIOGRAFIE

Surse oficiale

Analele Academiei Române (AAR), seria II, tom XXVII, 1904 - 1905.

AAR, seria II, tom XXXII, 1909-1910, Memoriile secţiunii istorice, Bucureşti, 1910.

AAR, tom XXIV, 1901-1902, Memoriile secţiunii ştiinţifice, Bucureşti, 1902, în tomul XXVI, 1904-1905, Memoriile secţiei ştiinţifice, Bucureşti, 1905.

AAR, seria a II-a, tom XXXV, 1912 -1913, Memoriile secţiunii ştiinţifice, Bucureşti, 1912.

AAR, tom XXXIX, 1916 -1919, Partea administrativă şi dezbaterile, Bucureşti, 1921.

Surse de autor

ABRUDAN P., Contribuţii militare la Enciclopedia Română, din 1898-1904, în SMMIM, nr. 4-5, 1971-1972.

BURILEANU Ş., *Expunere de titluri şi lucrări ştiinţifice*, Bucureşti,1933.

CĂLINESCU G., ,,Material documentar", în Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor, VII, 1959, nr. 1-2.

CĂLINESCU G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ediţia a II-a, revizuită şi adăugată, Bucureşti, 1982.

CĂPITĂNEANU C., Enciclopedia României - prima hartă a României, disponibil la https.//enciclopedia româniniei.ro/wiki/Constantin_-C%C4%83pit%C4%83neanu;

Scurt istoric al Agenţiei de Informaţii Geospaţiale a Apărării „General de Divizie Constantin Barozzi"; „Harta celortreiConstantini",disponibil la https.//enciclopediaromâniniei.ro/wiki/Constantin_C%C4%83-pit%C4%83neanu.

DUMITRU M., ,,Ofiţerii şi generalii membri ai Academiei Române", *în Anale şi societatea românească.*

Convorbiri literare, an XXI, nr. 10, din 1 ianuarie 1877.

DATCU I., *Dicţionarul folcloriştilor: folclor literar românesc*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979.

GHERGHE F., POPESCU M., conf. univ. dr. ROTARU I. (coordonator), *Prezenţe militare în ştiinţa şi cultura românească, Mic dicţionar*, Bucureşti, 1982.

VASILIU D. T., *Spicuiri şi reflexiuni asupra operei scrise a generalului C. N. Hârjeu*, Bucureşti, 1929.

ORDEANU V., „Professor Ioan Cantacuzino – an exceptional military career" Romanian Archives of microbiology and immunology, vol 79, iss 4.

PANAITESCU S., *Generalul Gr. Crăiniceanu, Activitatea sa literară în ştiinţe de fortificaţiune*, Bucureşti, 1911.

SASU A., *Retorica literară românească*, Bucureşti, 1976.

SECHE M., *Schiţă de istorie a lexicografiei române*, vol. II, Bucureşti, 1969.

ŞTEFAN M., NICOLAU., *Scurtă istorie a creaţiei, cercetării ştiinţifice şi tehnice româneşti*, Bucureşti, 1989.

ZUB Al., *Junimea, Implicaţii Istoriografice*, 1864 -1885, Iaşi, 1976.